

БОГОСЛОВЉЕ

ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА

ГОДИНА X

СВЕЗАК

СУШТИНИ ПРАВОСЛАВНЕ АКСИОЛОГИЈЕ И КРИТЕРИОЛОГИЈЕ¹

Кад се човек пробуди из иловаче тела свог на духовне реалности, онда осети да су вештаствене реалности утолико реалне уколико их његов дух сазнаје као такве. И убрзо долази до парадоксалног сазнања: људи, као нарочита врста бића, сазнају реалности у вештастvenом свету помоћу духа који нема својства вештастvenих реалности, већ је нешто што се не може вештастvenо објективирати, нити показати као трансубјективна вештастvena реалност, нити чулима опипати. Али, иако неухватљив у облике вештастvenе стварности, дух је ипак својом невидљивом суштином мерило свих видљивих стварности у свету материје. И човек све неодољивије осећа и сазнаје да је мисао духа, иако неопипљива, невидљива, нематеријална, ипак стварнија од сваке трансубјективне стварности у области материје. Шта више: све стварности заснивају своју реалност на мислима духа, који је по себи нематеријалан. У томе је и преимућство, и загоњетност, и величина људскога духа. И пробужен човек, вођен нематеријалним духом својим кроз тајанства материјалног, физичког света, све више увиђа, да је његов дух — његова највећа и најнепосреднија стварност, а самим тим и његова највећа вредност. У таквом расположењу човек ускоро осети неодољиву истинитост Спаситељевих речи о души човечијој као највећој стварности и највећој вредности, стварности, — стварнијој од васцелог видљивог света, и вред-

¹ Приступно предавање Д-ра Јустина Поповића, универзитетског доцента, одржано на Православном богословском факултету у Београду 16. јануара о. г.

ности — вредноснијој од свих сунчаних система: Каква је корист човеку ако сав свет добије а души својој науди? или какав ће откуп дати човек за душу своју?¹ Другим речима: у видљивом свету нема вредности која је адекватна вредности душе људске, или вредности којом се душа може проценити и исплатити; она више вреди него сви светови скупа.

У самој ствари, цео свој видљиви живот, живот у времену и простору, човек заснива на невидљивостима, тј. на души, на њеним мислима, на њеној савести. У свету видљивих стварности и збивања човек се оријентише својом мишљу; њоме све мери и процењује, њоме која је и за њега самог невидљива. У толико је онда природније и логичније да се њоме оријентише и у свету духовних стварности и духовних вредности. Човек је мишљу скопчан не само са светом видљивих, вештаствених стварности, него и са светом духовних стварности. Чак и крајњи сензуалисти у гносеологији не могу то порећи. Мора се признати: човечији дух је чудотворна лабораторија, у којој се на несхватљив начин чулни утисци прерађују у мисли.

Озбиљан посматрач света, ма с које стране приступио вештаственим или духовним стварностима, мора осетити присуство бескрајне тајанствености у свима појавама. То је данак који сваки мислилац мора платити загонетној мистерији света. Нема сумње, правилна оријентација у овом загонетном свету зависи од духа којим се човек оријентише; или тачније: од природе духа. А природу своју дух човечији казује и показује кроз искуство које делатношћу својом ствара. Из васцелог искуства тог избија чежња духа људског за бескрајношћу у свима изразима: у знању, у животу, у постојању. Дух људски неуморно чезне за бескрајним знањем, за бескрајним животом, за бескрајним постојањем. А кроза све то он једно хоће: да савлада пролазност, коначност, ограниченост, а омогући и осигура непролазност, бесконачност, безграничност. У свима културама и цивилизацијама, на крају свих крајева, све муке духа људског сливају се у један гигантски напор: савладати смрт и смртност, а осигурати бесмртност и живот вечни, осигурати ма по коју цену.

¹ Мт. 16, 26; ср. Мк. 8, 36—37; Лк. 9, 25.

Али, зар нас све то не потстиче на питање: откуда у духу људском та чежња и тежња за бескрајношћу у свима правцима? Шта је то што мисао људску гони из проблема у проблем, из бескрајности у бескрајност? Ако се ова чежња за бескрајношћу и може наметнути слабијем човеку, онда откуда она код најсамосталнијих мислилаца? Шта више, она је у њих разрађена у најсложенију проблематику. Све то показује да се чежња за бескрајношћу налази у самој природи духа људског. Природа самог сазнања тежи за бескрајним знањем; природа самог осећања тежи за бескрајношћу осећања; природа самог живота тежи за бескрајним животом. Сав дух човеков: и кроз сазнање, и кроз осећање, и кроз вољу, и кроз живот хоће да је бескрајан, а то значи: бесмртан. Глад за бескрајношћу, глад за бесмртношћу је исконска, метафизичка глад духа људског. Она је дух људски гонила ка бескрајности и бесмртности кроз многобројне религије, философије, науке, муке и подвиге. Једном речју: дух људски хоће бескрајност, хоће бесмртност по сваку цену и ма у ком облику.

Очигледно је да ову чежњу за бескрајношћу није могла наметнути човеку вештаствена природа, пошто је сама ограничена, и нема у себи те чежње. Исто је тако очигледно, да је духу људском није могло наметнути ни тело човечије, пошто је и само ограничено. Као једини логичан излаз остаје поставка: људска чежња за бескрајношћу, за бесмртношћу налази се у самој суштини духа људског. Саздан по лику Божјем, човек је сав у тој чежњи. Јер боголикост и јесте оно у бићу људском што чезне за бескрајним Божјим истинама у свима световима. Иманентна духу људском, ова боголикост потстиче човека да се богочежњиво пружа и сеже за свима бескрајностима Божјим. Природно је за боголику душу да чезне за Богом као за својим оригиналом. Ово није априористички закључак, већ по свему апостериористички, јер свеколико искуство рода људског сведочи о тој моћној и тајанственој чежњи духа људског за бескрајношћу, за бесмртношћу, за вечним животом, било у овом или оном свету. Ако се ослонимо на свеопште искуство рода људског и сведемо човека на његове основне елементе, на праелементе, сигурно ћемо наићи на ову чежњу за бесмртношћу као на најоснов-

нији елемент, на коме почива и у коме се онтолошки састоји сав човек.

Стварајући човека по лику свом, Бог је самим тим по бићу његовом разлио чежњу за божанском бескрајношћу живота, за божанском бескрајношћу сазнања, за божанском бескрајношћу савршенства. Стога се ова неизмерно гладна чежња бића људског не може потпуно задовољити и заситити ничим до Богом. Објављујући божанско савршенство као главни циљ човековог постојања у свету: Будите савршени као што је савршен Отац ваш небески¹, Господ Христос је одговорио на основни захтев и потребу боголиког и богочежњивог бића човековог.

Боголикоост природе људске има свој онтолошки и телеолошки смисао: онтолошки, јер је у њој дата суштина бића човековог; телеолошки, јер је њоме одређен човеку као циљ живота: Бог са свима својим бескрајним савршенствима. Боголикоост је суштина суштине човековог бића, на којој и по којој човек има да израђује и изграђује себе у овом свету. У самој ствари: у бићу човековом Бог је прво, а човек — друго; другим речима: човек је саздан као потенцијално богочовечанско биће, које је имало за задатак да, вођено боголиком душом, себе у свему уподоби Богу, и тако стварно изради себе у богочовечанско биће, тј. биће у коме је човек идеално сједињен са Богом и живи у његовим божанским, бескрајним савршенствима. Али уместо да боголикошћу душе прожме сав свој емпијски живот, човек је одвојио дух свој од свега Божјег у себи, и отиснуо се кроз тајанства овога света без Бога, тј. без свога природног путовање. И наишао у овоме свету на непремостиве провалије и језиве раселине.

У суштини својој пад се човеков састојао у томе што је човек устао против боголиког устројства свога бића, напустио Бога и Божје, и свео себе на чисто вештаство, на чистог човека. Првом побуном против Бога, човек је донекле успео да истера Бога из себе, из свога сазнања, из своје воље, и да остане при чистој човечности, при чистом хуманизму. *Horribile dictu*, но — хуманизам је у ствари основно зло, првобитно зло човеково. У име тог првобитног хуманизма човек је протерао Бога у надчовечанску трансцендентност, и сав

¹ Мт. 5, 48.

остао при себи и у себи. Али, при свему томе, човек није могао да потпуно обезбожи себе, да потпуно избади из себе боголике одлике свога духа; оне су остале да се и у његовом хуманизму појављују у облику чежње за бескрајним прогресом, за бескрајним знањем, за бескрајним усавршавањем, за бескрајним постојањем. Свесно и несвесно, у свима борбама које човек води у своме хуманизму, он тежи да поврати себи изгубљену боголикост. И у томе делимично успева, успева толико колико је потребно да осети и сазна, како он сам по себи, при својој чистој, обезбоженој човечности, не може никада исправити дух свој, реинтегрирати боголикост бића свог. Кроза све своје хуманистичке носталгије човек у ствари вапи за — Богочовеком.

Отуда је појава Богочовека Христа у овом свету била и природна, и логична, и неопходна. Јер само Богочовек у потпуности отстрањује све муке духа људског, оболелог и обезбоженог хуманизмом. Он једини утољава све глади боголиког бића људског: и глад за бескрајним животом, и глад за бескрајном правдом, и глад за бескрајном истином, и глад за бескрајним добром, и глад за свима уопште божанским бескрајностима. ⊕

Најбитнији онтолошки захтеви и потребе човечијег бића задовољени су једном за свагда у личности Богочовека Христа. Јер на све захтеве и потребе духа људског, који се односе на свет изнад човека, Богочовек одговара Богом на човечански начин; а на све захтеве и потребе духа људског, који се односе на свет око човека и испод човека, Он одговара човеком на божански начин. Потенције богочовештва у бићу људском, које су спутане тиранијом богоборачког хуманизма, Богочовек ослобађа и даје им моћи да се остваре у бесмртној пуноћи својој. Човек, вођен Богочовеком, све своје нормира Богом, и у овом загонетном свету живи Богом, те тако достиже идеално савршенство, и собом представља најидеалнију синтезу Божјег и човечјег, духовног и вештаственог, оностраног и иностраног.

Појава Богочовека Христа у свету људских реалности, ни са онтолошког, ни са психолошког, ни са историјског гледишта, није изненађење за људску природу. Напротив, она је задовољила основне чежње и потребе човечјег бића: чежње и потребе за божанским савршенством и вечним живо

Богочовек не само није нешто неприродно и непотребно за човека, него је, напротив, потребнији човеку од свега другог, толико потребнији, да је сам свеистинити Бог и Господ Исус објавио да је Он — „једино на потребу“¹. Зашто? Зато што је Он најсавршеније, и најприродније, и најцелисходније, и најлогичније решио проблем Бога и човека. Како? Показавши нам реално, земаљски реално у себи Бога, који је апсолутна Истина, апсолутно Добро, апсолутна Правда, апсолутна Љубав, апсолутна Мудрост, у савршеном јединству са човеком; а са тим и кроз то показавши нам и човека у његовој безгрешности, бесмртности и савршенству. Богочовек је подједнако реално показао и Бога у његовом савршенству, и човека у његовом савршенству. Када се непристрасно разматра историја рода људског, мора се признати: нема у роду људском бољег човека од Исуса; а то значи: нема ни бољег Бога, јер је Исус само као Богочовек био и јесте најбољи човек, тј. човек без греха, без зла. Само као такав, као Једини Безгрешан, Господ Христос је и могао неустрашиво питати своје најљуће непријатеље: „Који ме од вас кори за грех?“²; и нико од њих није могао указати ни на какав грех у Њему. А човек без греха је истовремено и најидеалнији и најреалнији човек, јер само као такав он је истински савршен, бесмртан и вечан.

Оваплоћењем Бога Логоса ушла је у природу људску свесавршена Мудрост Божанска, свесавршена Логика Божанска, свесавршени ум Божански. „Логос постаде тело,“³ то значи: све трансцендентне вредности Божанске постадоше иманентне природи људској, јер су конгенијалне суштини човечије боголике душе. Све те вечне Божанске вредности, оваплоћене у човека, стапају се, на крају крајева, у једну неизмерну и ненадмашну вредност: Богочовека Христа. Отуда је Богочовек прва, и највећа, и најосновнија вредност у свету човечанском. Јер ништа није човечанскије од Господа Христа, који оличава у Себи најидеалније савршенство свега истински људског, истински човечанског. И не само то, него је Он, као Богочовек, најсавршенија синтеза Божјег и човечјег,

¹ Лк. 10, 42.

² Јн. 8, 46.

³ Јн. 1, 14.

овостраног и оностраног, природног и натприродног, физичког и метафизичког, реалног и идеалног. У Њему је, као у Богочовеку, најидеалније остварена и сачувана равнотежа између Божјег и човечјег; а уједно са тим очувана како аутономија човечјег, људског, тако и аутономија Божјег, божанског.

У Богочовечанској личности Господа Исуса постигнут је најрадикалнији, најлогичнији и најпотпунији монизам живота овостраног и оностраног, а кроз то: монизам сазнања овостраног и оностраног, монизам осећања човечјег и божанског. А то значи: и живот, и мисао људска, и осећање људско премостили су повор који зјапи између човека и Бога, између овог и оног света. Стога Христов човек живо осећа монизам овог света са оним, Бога са човеком, оностраног са оностраним, природног са натприродним. Он снажно осећа и јасно сазнаје како је у њему извршен прелаз из смртног у бесмртно, из временског у вечно. То осећање вечног живота омогућује и осигурава Христовом човеку и вечност мисли и бесмртност осећања. Но иако је на тај начин Христов човек продужен, и проширен, и удубљен до божанских бескрајности, он ипак не губи своју човечност, своју индивидуалност, него и надаље остаје човек, само човек — савршен, обогочовечен. Тек у Богочовеку Христу човек је уздигнут на највиши степен савршенства, на врх изнад свих врхова. Јер нико није прославио људску природу, људско биће као Богочовек. У његовој Богочовечанској личности учињена је човеку највећа правда, највећа могућа правда. Нигде ни у чему није потцењен човек на рачун Бога, нити Бог на рачун човека, иако је човек неизмерно узвеличан, и узвишен, и прослављен Богом.

Нема сумње, проблем добра и зла један је од најтежих и најмучнијих за људско сазнање. Но и он је коначно и завршно решен тек у личности Богочовека Христа. И то решен не вербалистички, теориски, дијалектички, него суштствено, прагматички, богочовечански. Јер се Господ Христос у целокупном животу свом показао као оваплоћење, као очовечење бескрајног, свесавршеног и апсолутног Добра. Ни највидовитије око не би могло пронаћи у Њему ни трунке зла, јер Он „греха не учини, нити се обмана нађе у истима

ечнога живота, а тиме и господар над смрћу. Васкрсењем његовим.“¹ Имајући пред собом у лицу Богочовека Христа апсолутно божанско Добро у границама људског бића, људске природе, људско сазнање тек од Њега и Њиме одређено на, и људско срце одређено осећа шта је добро а шта зло. Добро је, вечно добро — све што Христос јесте у својој богочовечанској реалности, све што је богочовечанско. Као једини Безгрешан и свемоћан, Господ Христос је дао људској природи благодатне силе да може до савршенства успевати божанском добру а савлађивати грех и зло до коначне победе над њима. Због тога је Богочовек Исус највиша вредност у свима световима, у којима се креће људска мисао и сећање.

Кроз сву своју историју човек се показује као нарочита рста бића тиме што неуморно тражи основну и главну стину, истину на којој стоје и ради које постоје сви светови, а и човечански. У том тражењу истине, човек је решавао проблем истине и митолошки, и философски, и теистички, и теистички, и спиритуалистички, и материјалистички. И није а решио, јер га је решавао у категорији чистог, обезбоженог хуманизма. Тек у чудесној личности Богочовека Христа јавила се сва вечна Истина без остатка. И проблем истине решен је појавом апсолутне божанске Истине у границама људске природе. Зато је из уста Богочовека Христа изашла најсмелија изјава коју је икада људско биће дало, изјава: Ја сам Истина². А то значи: Богочовек Христос је истина као личност у свој својој богочовечанској пуноћи и реалности.

Али оно што Богочовека Христа нарочито чини вредношћу изнад свих вредности јесте то што је Он први и једини потпуно решио проблем живота и смрти, решио га прагматички, реално, показавши у Богочовечанској личности својој оваплоћеној, очовеченој бесмртност и живот вечни. То је пак изузетно силно показао и доказао својим васкрсењем из мртвих узвизењем у вечни живот Божанства. И уопште, целокупни богочовечански живот Господа Христа до и после васкрсења чигледан је доказ да је Он заиста оличење бесмртности и

¹ 1 Петр. 2, 22

² Јн. 14, 6.

својим Он је људској природи заувек осигурао победу над смрћу, а вазнесењем својим — живот бесмртни у вечности просунчаног Божанства. Зато је Он једини у роду људском имао права рећи за себе: Ја сам васкрсење и живот¹. Богочовечанском личношћу својом Он је васкрсење и живот, зато што је безгрешан. Где нема греха, нема ни смрти, јер једино грех производи смрт. И као што је грех једини творац смрти, тако је и безгрешност једини творац бесмртности.

У људском сазнању тајна света такмичи се са тајном човека. Непрозирни мрак покрива сву твар, и људска мисао никако да проникне у њен основни смисао, никако да схвати ашто постоји овакав свет у оваквом облику. Тек обасјан светлошћу Богочовека Христа, свет нам отвара круницу свога бића, и у њој свој прави смисао и вредност. Зато је Спаситељ рекао за себе: Ја сам светлост света². У Богочовеку и његовој светлости човек је истински прогледао и прави смисао света угледао. Нека божанска разумност и целисходност разливена је по свој твари. Разливена самим Господом Христом као вечним Логосом Божјим, због чега је и речено у светом Јеванђељу: Све што постаде — кроза Њ постаде.³ Та логосност и логичност овога света, и свега што је створено, постаје очигледна тек у светлости оваплоћеног Бога Логоса. Људско сазнање, једино обасјано светлошћу оваплоћеног Бога, може агледати божански, логосни смисао твари, и убедити се у истинитост Апостолових речи: Све се кроз Христа и ради Христа сазда⁴. То значи смисао је сваке твари посебно и свих твари укупно, да Богочовекову истину и правду остваре у себи до крајњих могућности. Небо и земља неће проћи док не на њима не испуни сав закон Бога Логоса⁵. У Богочовеку Христу почело је оздрављење твари, реинтеграција твари, која се разболеда и хаотизирала присуством и дејством људског греха и зла⁶.

¹ Јн. 11, 25.

² Јн. 8, 12; ср. 9, 5.

³ Јн. 1, 3.

⁴ Кол. 1, 16.

⁵ ср. Мт. 5, 18.

⁶ ср. Рм. 8, 19—23.

Пошто је Господ Христос највиша вредност као Богочовечанска личност, то је Он као таква личност у исто време и највиши критеријум свих правих вредности. У овом свету никакво биће, мање од Богочовека, не може бити истинско мерило вредности, када је највиша вредност — личност Богочовека. Не може бити мерило човек, јер је далеко нижа вредност од Богочовека. Тиме што је највећа вредност, Богочовек је најбољи критеријум свега Божјег и човечјег и у овом и у оном свету. Историја ове планете незна ни за бољег Бога од Христа, ни за бољег човека од Христа. Богочовек је у исто време савршено открио Бога и савршено открио човека. Стога нема Бога мимо Богочовека; нити има човека мимо Богочовека.

Шта је истина? питао је Пилат оваплоћену Истину, и хтео ушима да чује оно што није очима видео, као да није једна и иста душа и из ушију његових слушала и из очију његових гледала. У ствари Богочовек Христос је истина, не као реч, не као учење, не као делатник, већ као свесавршена и вечно жива Богочовечанска личност. Једино као таква Личност Он је и мерило Истине. Зато је Богочовек рекао за Себе не само: Ја сам Истина¹, него и: Ја сам Пут², пут у саму Истину, мерило саме Истине, суштина саме Истине. Мерило Истине је сама Истина; а Истина је Богочовек Христос. Стога све што није од Њега, није од Истине. Ван његове Богочовечанске личности Истина је онтолошки немогућа.

У хришћанству Истина није дискурсивни појам, нити теорија, нити учење, нити збир учења, већ жива Богочовечанска личност — историски Исус Христос.³ До Христа, људи су наслућивали Истину, али је нису имали; са Христом, као оваплоћеним Богом Логосом, вечна Божанска Истина сва улази у овај свет. Зато је и речено у пресветом Јеванђељу: Истина постаде кроз Исуса Христа.⁴

Шта је живот, прави, истински живот и мерило живота? — Опет личност Богочовека Христа, а не његово учење, одвојено од његове чудотворне и животворне Личности. Нико

¹ Јн. 14, 6.

² Јн. 14, 6.

³ ср. Јн. 14, 6.

⁴ Јн. 1, 17.

никада од људи није смео рећи: ја сам живот, — јер је сваки смртан. А Богочовек је рекао: Ја сам Живот¹. И с правом рекао, јер је васкрсењем победио смрт, и показао Себе вечно жива вазнесењем на небо и седењем с десне стране Оца. Стога је Богочовек и Живот, и мерило Живота. Све што није од Њега — смртно је. У Њему живот има своју логосност и своју логичност, јер има своју божанску вечност. Као вечни Божански Логос, Он је живот и свеживот,² јер је живот — Њиме живот. Где Њега нема, ту се живот претвара у смрт, јер је Он једини који живот чини живим. Отпадање од Њега који је Живот, увек се завршава умирањем и смрћу. Стога се у Њему, као Логосу и Логици живота, налази једино могуће логичко оправдање људског живота у категорији времена и простора.

Вечни живот се храни и одржава вечним добром, и вечном правдом, и вечном истином, и вечном мудрошћу, и вечном светлошћу. И када је Спаситељ објавио: Ја сам Живот, самим тим Он је о Себи објавио и ово: ја сам Добро, ја сам Правда, ја сам Истина, ја сам Мудрост, ја сам Светлост. Пошто је Он све то у исти мах, то је Он и највише мерило свега тога. Својом свесавршеном личношћу безгрешни Богочовек претставља у роду људском једини непогрешни критеријум и живота, и добра, и правде, и истине, и мудрости, и светлости. Све у свему: Богочовек је највиша и најсавршенија вредност, једина вечита вредност, а тиме и због тога највиши и најсавршенији критеријум, једини вечити критеријум истине, живота, правде, светлости, доброте и мудрости.

Целокупно своје учење и делање Господ Христос своди на своју Богочовечанску личност, и објашњава њоме. Стога и апостолска, православна Црква Христова све у хришћанству своди на животворну личност Богочовека: и учење, и истину, и правду, и добро, и живот. Лик Богочовека Христа је њена највиша вредност и највећа драгоценост. Све остале вредности она изводи из њега, као зраке из сунца. Не треба се варати: хришћанство је хришћанство Богочовеком; у томе је његов изузетни значај, и вредност, и сила. Господ Христос

¹ Јн. 14, 6.

² ср. Јн. 1, 4.

је себе сама, своју Богочовечанску личност оставио као Цркву; стога је Црква — Црква само Богочовеком и у Богочовеку. Све што је новозаветно слива се у једну огромну, свеобимну истину: Богочовек је и суштина, и циљ, и смисао, и свевредност Цркве; Он је и душа њена, и срце њено, и живот њен; Он је — сама Црква у свој плироми богочовечанској, јер Црква није друго до Богочовек Христос продужен у све векове: „Ево ја сам с вама у све дане до свршетка века“.¹ Богочовек је глава телу Цркве,² једина глава; као такав, Он је и спаситељ телу Цркве,³ једини спаситељ. Њиме, једним, јединственим и недељивим Богочовеком Црква је увек једна, јединствена и нераздељива. Јер васцело тело Цркве Он као Богочовек држи у нераздељивом јединству благодати, истине и живота. Тело Цркве расте Њиме у све бескрајности божанског живота; расте растом Божијим у меру раста пуноће Богочовечанске, јер се све кроза Њ и за Њ сазда.⁴ Благодатном силом својом Он све чланове Цркве тајанствено води обогочовечењу, јер је смисао и циљ постојања Цркве: богочовечанском вером све довести у меру раста пуноће Христове,⁵ све обогочовечити.

Због свега тога Црква је кроз све своје Апостоле, и Мученике, и Исповеднике, и Светитеље, и вернике, неустрашиво исповедала, проповедала и бранила више свега и изнад свега: Богочовештво Господа Исуса, његову чудесну и незаменљиву Личност. Милосрдно снисходљива према грешницима, Црква је увек била ревнитељски неумољива и одлучна у осуђивању и одбацавању свију оних који су ма на који начин или порицали или одбацивали или унакажавали Богочовештво Господа Христа. Бранећи пречисти и пресветли лик Богочовека Христа, Црква је увек радосно готова да пође на сва апокалиптичка мучеништва, само да Њега не изда.

Шта је суштина Православља? — Богочовек Христос. Отуда све што је православно има богочовечански карактер: и сазнање, и осећање, и воља, и мишљење, и етика, и дог-

¹ Мт. 28, 20.

² Кол. 1, 18; ср. Еф. 1, 22; 5, 23.

³ Еф. 5 23.

⁴ Еф. 4, 15 – 16; Кол. 1, 10; Еф. 4, 13; Кол. 1, 16.

⁵ Еф. 4, 13.

матика, и философија, и живот. Богочовечанство је једина категорија у којој се крећу и збивају све манифестације Православља. Бог је у свему на првом месту, човек на другом; Бог води, човек је вођен; Бог ради, човек сарађује. И то не неки трансцендентни, апстрактни, деистички Бог, већ Бог најнепосредније историске стварности, Бог који је постао човек, живео у категорији нашег, људског живота, и у свему се на земаљски очигледан начин показао апсолутно безгрешан, апсолутно свет, апсолутно добар, апсолутно mudar, апсолутно праведан, апсолутно истинит. Као савршеном Богочовеку, Њему ништа људско није непознато¹. Он је и постао човек, остајући Богом, да би као Бог дао људској природи божанске силе, која би људе одводила најприснијем, богочовечанском јединству са Богом. И та божанска сила његова непрекидно ради у Богочовечанском телу његовом — Цркви, сједињујући људе са Богом кроз благодатни и свети живот. Јер Црква и није друго до чудесни богочовечански организам, у коме се сарадњом благодати Божије и слободне делатности човекове обесмрћује, обогочовечује све што је човечије, све — осим греха. У богочовечанском организму Цркве сваки верник је као жива ћелија која постаје саставни део његов и живи његовом животворном богочовечанском силом. Јер бити члан Цркве значи: саваплотити се Богочовеку, постати сутелесник његов², органски део богочовечанског тела његовог³; једном речју: обогочовечити се у васцелој реалности своје човечанске личности. Постигне ли то, човек је постигао богочовечански монизам живота, и има живо и бесмртно осећање, да је прешао из смрти у живот⁴. Притом он свим бићем непрестано осећа, да је Црква, као богочовечански организам, Богочовек продужен у све векове. Као Богочовечанска личност — Господ Христос је непоновљив, али као богочовечанска сила и живот — Он се непрестано понавља у сваком хришћанину као органском делу свога богочовечанског тела — Цркве.

¹ ср. Јевр. 2, 14. 17—18.

² Еф. 3, 6.

³ Еф. 5, 30; 1 Кор. 12, 12—13.

⁴ ср. Јн. 5, 24; 3, 36; 11, 25—26.

Називајући Цркву телом Христовим (Еф. 1, 23; Кор. 1, 24) свети Апостол доводи у везу њено биће са тајном оваплоћења Бога Логоса, и показује да се жив и непроменљив основ видљивости Цркве налази управо у томе што: Логос постаде тело (Јн. 1, 14)¹. И још показује да Црква, зато што је тело Христово, непрекидно и непосредно зависи од оваплоћеног Бога Логоса у свему што је чини Црквом. Неизмерну пуноћу богочовечанских дарова и моћи она добија од Њега, који све што је њено испуњује собом².

Пошто свим бићем својим и свом делатношћу својом потпуно зависи од оваплоћеног Бога, Црква се сва заснива на историској стварности јеванђелске благовести: „Логос постаде тело“, тј. постаде Богочовек. Ова истина је основна истина Цркве, темељ Цркве. Стога је Црква у свему и по свему богочовечански организам на првом месту, а затим богочовечанска организација. Сва природа Цркве у свима пројавама својим има богочовечански карактер. Из тога логички следи и њено богочовечанско деловање у свету: све што је Богочовеково — оваплотити у човеку и човечанству. Мисија Цркве је у самој природи Цркве: остварити све богочовечанске вредности у свету човечанском. Оваплоћење Бога је завршно и интегрално откривење Бога оваквом бићу какво је човек. Јер, поставши човек а не неко друго биће, Бог је показао да је Богочовек: природа природе човекове, логика логике човекове, доброта доброте човекове, истина истине човекове; једном речју: суштина, смисао и циљ боголике душе човекове. Исповедајући Богочовека, Црква уједно са тим исповеда правога, истинскога, интегралнога, боголикога човека. Јер изван Богочовека нема правога човека.

Како Православна црква чува своју највећу драгоценост: пресвету личност Богочовека Христа? Чува је својом јединством, светом, саборном и апостолском вером. Јединством вере Православна црква кроз векове чува јединство и јединственост богочовечанског живота и истине; светошћу она чува јединствену светост живота и истине у свом богочовечанском телу; саборношћу она чува интегритет богочовечанског жи-

¹ Г. Флоровски, Очев дом („Хришћански живот“ за 1926 год., стр. 166).

² ср. Еф. 1, 23; Кол. 2, 9.

вота и истине; апостолношћу она чува неприкосновеност и континуитет историске стварности и животворности богочовечанског тела и дела Христовог. Само „са свима светима“, по речи апостола Павла¹, може се познати чудесна тајна личности Христове; а то значи: може се истински и правилно веровати у Богочовека Христа. Једино живећи са свима светима у саборном јединству вере, човек може бити прави хришћанин, прави следбеник Богочовека Христа. У ствари, живот у Цркви је увек саборан, увек у заједници са свима светима. Отуда истински члан Цркве живо осећа: да је једне вере са Апостолима, Мученицима и Светитељима свих векова, да су они вечно живи, и да све њих једновременно прожима једна иста богочовечанска сила, један исти богочовечански живот, једна иста богочовечанска истина. Нема саборности мимо црквености, јер само стварно живљење у Цркви ствара у човеку осећање саборности вере, истине и живота са свима члановима Цркве свих времена. ✓

„Стећи саборно устројство духа немогуће је друкче него улажењем и уживљавањем у Цркву. Сав смисао православног владања над временом и живе везе са светоотачким временом састоји се управо у нумеричкој истоветности Цркве, једне и јединствене у свом васељенском, саборном и свевременом бићу, у непрекидности јерархиског прејемства, обављања Тајни, општења вере и дејствујућег у њима једног Духа и једне благодати. То је јединство Тела Христовог, јединство дома Божјег, у коме су не само некада живели, него и сада живе и обитавају сви они који су умрли у побожности и вери, и свети подвижници и Оци Цркве. И сваки сада свештеник, који врши св. Литургију, не само понавља оне исте речи које је некада уносио пред олтаром св. Василије Великог или св. Златоуст, него и у реалном, ма да непостижном општењу, у буквалном смислу заједно са њима саслужи Богу. На сваком богослужењу невидљиво присуствује цела Црква, као истинско „једно стадо“, заједно и једнодушно уносећи молитве и благодарности Господу Исусу Христу и Оцу његовом. То није психолошка, субјективна веза с прошлошћу, већ онтолошко јединство живота. У Цркви се зауставља време,

¹ Еф. 3, 18.

јер ту нема смрти, и престанак земаљског постојања не раскида живу везу покољења¹⁾).

У Цркви је прошлост увек савремена; садашњост у Цркви је садашњост увек живом прошлошћу, јер Богочовек Христос, који је јуче и данас онај исти и вавек²⁾, у своме богочовечанском телу непрекидно живи истом истином, истом светошћу, истим добром, истим животом, и сву прошлост увек чини садашњицом. Отуда су живом православном осећању и сазнању сви чланови Цркве, почевши од св. Апостола па до јуче преминулих, увек савремени, јер увек живи у Христу. И данас сваком истински православном човеку савремени су сви свети Апостоли, и Мученици, и свети Оци. Шта више, они су за њега реалнији од многих његових савременика по телу.

То осећање свејединства вере, живота и сазнања сачињава суштину православне црквености. Ово осећање обелодањује истину: Богочовек је непрекидна животворна сила, која се непрестано пројављује у богочовечанском животу Цркве кроз јединство, светост, саборност, апостолност вере, живота и истине. Јер шта значи бити православан? То значи: бити у непрестаном подвигу од човека ка Богочовеку, бити у непрестаном израђивању себе богочовечанским подвизима. При томе човек никада није сам: свако његово осећање, и дело, и мисао је лично-саборна; никада само лична, никада само саборна. Када православни хришћанин мисли мисао, он је мисли са страхом и молитвеним трепетом, јер зна да у томе на тајанствени начин учествује сав сонм Светитеља, сав лик свих чланова Цркве. Он никада није свој, никада не припада себи, већ свима Светима, а кроз њих-пресветом Господу Исусу. Када разматра дух свој, православни хришћанин говори себи: дух је мој ништа, ако га не испуним и не усавршим Духом Светим. У православног хришћанина ништа не бива по човеку, већ све по Богочовеку; кроз непрекидне јеванђелске подвиге он се сабира у Богу: дух се његов сабира Духом Божјим, и душа, и воља; све се његово сабира и саборнизира у Богочовеку. И он свим бићем својим осећа, да је православна црквеност увек света и увек саборна, и да је категорија богочовечности неизменљива категорија црквености, православности.

1) Г. Флоровски, „Хришћански живот“ за 1925 год., стр. 358.

2) Јевр. 13, 8.

Православни су тиме православни што непрекидно имају ово осећање богочовечанске саборности, загревајући га и чувајући га молитвом и смиреношћу. Они никада себе не проповедају; никада се не хвале човеком; никада не остају при голој човечности; никада не идолатризирају хуманизам. Свети, христоносни Апостоли дали су једном за свагда формулу богочовечанске црквености: „Нађе за добро Дух Свети и ми.“¹ Прво Дух Свети, па онда ми; ми утолико уколико допуштамо Духу Светоме да дела кроз нас. У овој богооткривеној апостолској формули садржи се сав метод богочовечанске делатности Цркве у свету. Овај су метод прихватили Мученици и Исповедници, свети Оци и Васељенски сабори. Отступи ли се од њега, отступа се од Духа Светог. отступа се од св. Апостола и Мученика, од св. Отаца и Васељенских сабора, отступа се од јединства, светости, саборности и апостолности богочовечанске вере Христове; једном речју: отступа се од Господа Христа. Православна Црква је једна, света, саборна и апостолска зато што не отступа од овог свештеног метода. Она је православна тиме што непрекидно исповеда, држи и чува не само богочовечанску, апостолско-саборску, васељенску идеологију хришћанства, него и богочовечанску, апостолско-саборску, васељенску методику хришћанства. Богочовечанска идеологија хришћанства може се очувати једино богочовечанском методиком хришћанства. Господ Исус је и Истина и Пут. Отступи ли се од богочовечанске методике, неминовно се отступа и од богочовечанске идеологије, отступа се од Богочовека Христа.

Православна црква поседује интегралну идеологију Богочовека Христа, јер неотступно стоји уз богочовечанску методику св. Апостола и Васељенских сабора. Човек православне, апостолске, светоотачке вере осећа и зна, да су православни људи само сарадници Духу Светом, сарадници који непрестано молитвом ослушкују шта Он вели, који непрестано творе шта Он жели, који непрестано своје мисли и речи и дела и проверавају Њиме. Пошто је свејединство богочовечанске Истине увек присутно саборном сазнању Православне цркве, то свети Оци и Учитељи Цркве непрекидно учествују у богочовечанском животу Цркве благодатним дејством Духа Светога, због

¹ Д. А. 15, 28.

чега православни Патријарси у новије време изјављују у својој Посланици: „Дух Свети учи Цркву кроз свете Оце и Учитеље саборне Цркве... Црква се учи од живоначалног Духа, али не друкчије него преко светих Отаца и Учитеља... Саборна Црква не може грешити или варати се или исказивати лаж уместо истине, јер је Дух Свети, који увек дејствује кроз Оце и Учитеље који верно служе, чува од заблуде.“

На европском Западу хришћанство се постепено претварало у хуманизам. Дуго и напорно је Богочовек сужаван, и најзад сведен на човека: на непогрешног човека у Риму, и мање непогрешног човека у Берлину. Тако је постао западни хришћанско-хуманистички максимализам који од Христа узима све, и западни хришћанско-хуманистички минимализам који од Христа тражи најмање, па често и ништа. И у хришћанско-хуманистичком максимализму и у хришћанско-хуманистичком минимализму на место Богочовека истављен је човек и као највиша вредност и као највиши критеријум. Извршена је болна и тужна корекција Богочовека, његовог дела и његовог учења. Истрајно и упорно трудио се хришћанско-хуманистички максимализам да Богочовека замени човеком, док у догмату о непогрешивости човека, Богочовек није заувек замењен непогрешним човеком. Јер овим догматом човек је одлучно и јасно проглашен не само за нешто више од човека, него и од светих Апостола, и од светих Отаца, и од светих Васељенских сабора. Оваквим отступањем од Богочовека, од васељенске Цркве, овај максимализам је превазишао Лутера, творца хришћанско-хуманистичког минимализма. У самој ствари, први, радикални протест против једне, свете, саборне и апостолске Цркве треба тражити у западном хришћанско-хуманистичком максимализму, не у лутеранизму. У том првом протесту је и први протестантизам.

Не треба се варати: западни хришћанско-хуманистички максимализам и јесте најрадикалнији протестантизам, јер је темељ хришћанства пренео са вечног Богочовека на пролазног човека. И то прогласио за најглавнији догмат, а то значи: за најглавнију истину, за најглавнију вредност, за најглавније мерило. А протестанти су само прихватили овај догмат у суштини, и разрадили га до ужасних размера и детаља. У самој ствари, протестантизам није ништа друго до генерално

примењени хришћанско-хуманистички максимализам, чије је основно начело спроведено у живот од стране сваког човека посебно. По примеру непогрешивог човека у Риму, сваки протестант је поновљени непогрешиви човек, јер претендује на личну непогрешивост у стварима вере. Може се рећи: протестантизам је вулгаризирани хришћанско-хуманистички максимализам, али лишен мистике, ауторитета и власти.

Свођењем хришћанства, са свима његовим бескрајним истинама богочовечанским, на човека, учињено је то, да је западно хришћанство претворено у хуманизам. Ово може изгледати парадоксално, али је истинито својом неодољивом и неуклонљивом историском стварношћу. Јер је западно хришћанство, у суштини својој, најодлучнији хуманизам, пошто је човека прогласило непогрешивим, и богочовечанску религију претворило у хуманистичку. А да је тако, показује то, што је Богочовек потиснут на небо, а на његово упражњено на земљи место постављен је његов заменик, *Vicarius Christi*. Каква трагична нелогичност: свудаприсутном Богу и Господу Христу постављати заменика! Али ова се нелогичност оваплотила у западном хришћанству.

Све ове чињенице наводе на закључак: хуманистичко хришћанство је у ствари најодлучнији протест против Богочовека и његове аксиологије и критериологије. Истина, и у овоме провејава омиљена тежња европског човека, да све сведе на човека као на основну вредност и основно мерило. А иза свега тога стоји један идол: *Menschliches Allzumenschliches*. Свођењем хришћанства на хуманизам, хришћанство је, нема сумње, упрошћено, али исто тако и — упропашћено. Пошто је извршен „глајхшалтунг“ хришћанства са хуманизмом, данас се погдегде у Европи помишља да се хуманистичко хришћанство замени старим германским многобоштвом. Поклици појединаца у протестантском свету: *Zurück zum Jesus! Back to Jesus!* само су немоћни крици у мрклој ноћи хуманистичког хришћанства, које је напустило богочовечанску аксиологију и критериологију, и сада се гуши у очајању и немоћи. А из дубине векова брује горке речи сетног пророка Божјег Јеремије: Проклет човек који се узда у човека!¹

У широкој историској перспективи западњачки догмат о непогрешивости човека није друго до покушај, да се умирући

хуманизам оживи и обесмрти. То је последња трансформација и завршна глорификација хуманизма. После рационалистичке просвећености 18 века и кратковидог позитивизма 19 века, европском хуманизму није било остало ништа друго него да се распадне у својој немоћи и у својим противречностима. Али у трагичном моменту религиозни хуманизам му је притекао у помоћ, и својом догмом о непогрешивости човека, спасао европски хуманизам од немиле смрти. Но иако догматизиран, западни хришћански хуманизам није могао не задржати у себи све пагубне противречности европског хуманизма, које су једнодушне у једној жељи: у протеривању Богочовека са земље на небо. Јер је хуманизму главно и најглавније, да човек буде највиша вредност и највише мерило.

Све у свему: хришћанство је хришћанство Богочовеком, његовом богочовечанском идеологијом и богочовечанском методиком. То је основна истина на рачун које се не могу правити никакви компромиси. Овом основном истином је условљена и детерминисана сва хришћанска аксиологија и критериологија. Само као Богочовек, Христос је највиша вредност и највише мерило. Треба бити искрен и доследан до краја: ако Христос није Богочовек, онда је он најбезочнији самозванец, јер проглашује себе за Бога и Господа. Али јеванђелска историска стварност непобитно показује и доказује да је Исус Христос по свему и свачему савршени Богочовек. Стога се не може бити хришћанин без вере у Богочовека и његово богочовечанско тело — Цркву, у којој је Он оставио сву чудесну Личност своју. Спасоносна и животворна сила Цркве Христове јесте у вечноживој и свудаписутној личности Богочовека. Свако замењивање Богочовека ма каквим човеком, и свако одабирање из хришћанства само онога што се свиђа човековом индивидуалном укусу и разуму, претвара хришћанство у површни и беспомоћни хуманизам.

Све је старо под сунцем осим личности Богочовека Христа. Она је једино нова и вечито нова. То је оно што Нови завет чини увек новим, и новозаветну истину увек новом и вечном. Зато што је вечито млада и нова у своме богочовечанском савршенству, личност Богочовека се не може ни мењати ни замењивати. Она је увек себи равна и себи

¹ Јерем. 17, 5.

доследна. Стога је и Јеванђеље увек исто, и свуда исто: исто и за људе на земљи и за Анђеле на небу. Отуда је Богочовек Христос једини логос, једини разум, једини смисао човека и твари. Без Њега је немогућа иоле прихватљива теодицеја у оваквом свету и оваквом човеку. Са дубоко онтолошког гледишта, Богочовек није чудо већ неопходност оваквог света и оваквог човека. Зато је у светом Јеванђељу речено да Бог Логос, оваплотивши се, „к својима дође“¹. А чиме су Му људи своји, ако не боголиком душом? Још је речено: „ми смо род његов“². Не друкче него боголиком душом. Још једном је речено: Бог Логос је светлост истинита која обасјава свакога човека који долази на свет.³ Зато кад се оваплотио, није дошао међу туђинце него међу своје. И ми, исповедајући Богочовека, посредно исповедамо христоликог човека, божанско порекло човека, божанску узвишеност човека, а тиме и божанску вредност и неприкосновеност човечије личности. Да није тако, по чему бисмо ми то били „своји“ Богу Логосу, и „род“ Божји? У ствари, борба за Богочовека је борба за човека. Не хуманисти, већ људи богочовечанске вере и живота боре се за правог човека, човека боголиког и христоликог.

Изузетна важност хришћанства за род људски састоји се у његовој животворној и неизменљивој богочовечности, којом оно осмишљава човечност уопште, изводећи је из ништавости небића у светлост Свебића. Једино својом богочовечанском силом хришћанство је со земље, со која чува човека да не иструли у греху и злу. Расплине ли се у разне хуманизме, хришћанство обљутави, постане обљутавела со, која, по свеистинитој речи Спаситељевој, није ни за шга, осим да се проспе и да је људи погазе. Свака тежња и покушај да се хришћанство изједначи, „глајхшалтује“ са духом времена, са пролазним покретима извесних периода историских, па чак и са политичким партијама, одузима хришћанству ону специфичну вредност, која га и чини јединственом богочовечанском религијом у свету. Не саображавање Богочовека Христа духу

¹ Јн. 1, 11.

² Д. А. 17, 28.

³ Јн. 1, 9.

времена, него сабражавање духа времена духу Христове вечности, Христове богочовечности, — то је једина истинска мисија Цркве Христове у свету, Цркве апостолске и православне. Једино тако Црква ће моћи сачувати животворну и незаменљиву личност Богочовека Христа, ту највишу вредност у свима световима, видљивим и невидљивим, и у свима временима, досадашњим и будућим.

Dr. Јусџин Појовић
